

حریم خصوصی و رابطه آن با خدمات ارزش افزوده تلفن همراه

بیتا بهرامی^۱

چکیده:

در جوامع امروزی با پیشرفت علم و تکنولوژی، اطلاعات تبدیل به یک فرا وسیله شده است. در این بین افراد فعال در این دهکده جهانی ضمن رضایت از امکانات ارتباطی جدید، در تلاش‌اند که در حفظ حریم خصوصی خود کوشا بوده تا حقوق ایشان توسط افراد سوء استفاده گر مورد تجاوز قرار نگیرد. در این مقاله، ابتدا مفهوم حریم خصوصی را بررسی نموده، سپس مبنا و ماهیت این حق در خدمات ارزش افزوده تلفن همراه به عنوان بخشی از خدمات مبتنی بر فضای مجازی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این راستا با مطالعه تطبیقی قوانین کشور هند که شباهت نسبی‌ای با قواعد حریم خصوصی در ایران دارند سعی خواهد شد تا به درک بهتر خواننده در اعمال این قوانین در کشور کمک شود.

کلید واژه: تلفن همراه، حریم خصوصی، ارزش افزوده

^۱ - Bahramib87@gmail.com

مقدمه

همه ما فارغ از نوع نگرش دینی و اعتقادی و حتی سیاسی و فرهنگی، با مفهومی تحت عنوان «حریم خصوصی» آشنا هستیم. این مفهوم بخش مهم و عمده ای از زندگی هر فرد را تشکیل می دهد و صد البته همه انسانها بر مبنای وجدان و سرشت آدمی، نقض حریم خصوصی را زشت و آنرا محکوم می نمایند. همانطور که خالق هستی نیز تعرض به حریم خصوصی انسانها در قالب گناهانی نظیر تجسس، پرده دری و سخن چینی و ... را مستوجب عقوبت دانسته است. حریم خصوصی را می توان قلمرویی از زندگی هر فرد دانست که از دیگران انتظار دارد بدون رضایتش به آن قلمرو وارد نشده یا به اطلاعات آن قلمرو دسترسی نداشته باشند. خدمات مخابراتی و بالخصوص خدمات ارائه شده از طریق تلفن همراه نیز از این قاعده مستثنی نبوده و تعمق هر بررسی حقوقی را ایجاب می کند. با توجه به این مهم، هرچند در بسیاری از نظام های قانونگذاری حوزه ی حریم خصوصی در ذیل مباحث مربوط به حوزه ی حقوق مصرف جای می گیرد ولیکن، اهمیت این موضوع به عنوان حوزه ای مستقل غیر قابل انکار است.

تلفن های همراه دیگر یک وسیله ی تک منظوره جهت برقراری تماس نیستند بلکه به وسایل چند منظوره ای تبدیل شده اند که می توانند نیازهای مختلف صاحبان خود را فراهم کنند. دوربین عکاسی، اتصال به اینترنت، پخش موسیقی، بازی و سرگرمی و سیستم موقعیت یاب جهانی (GPS) از جمله امکاناتی هستند که جزء عمومی ترین امکانات یک گوشی به حساب می آیند. لذا، شاید بتوان گفت برقراری تماس صوتی دیگر به یک ویژگی جانبی تبدیل شده است. ساعات زیادی از زندگی ما با تلفن همراه سپری می شود و همیشه و همه وقت با ما هستند. صبح با صدای زنگ آن از خواب بیدار می شویم، در طول راه به موسیقی گوش می دهیم، مسیر و موقعیت خود را با آن پیدا می کنیم، اخبار را می خوانیم، ایمیل های شخصی خود را چک می کنیم و از لحظات زندگی خود عکس می گیریم. در کنار تمام این فواید روزمزه که به کاربر ارائه می شود باید توجه داشت که خدمات ارائه شده بر بستر تلفن همراه می توانند همچون تیغ

دولبه‌ای باشند و گوشی‌های موبایل را از یک محرم همیشه همراه به یک وسیله‌ی جاسوسی و نقض حریم خصوصی تبدیل نمایند.

در این مقاله ابتدا به تعریف و مبنای حریم خصوصی در فضای مجازی پرداخته و سپس با بررسی تطبیقی مفهوم حقوقی حریم خصوصی در خدمات ارزش‌افزوده به ساختار و چارچوب ارائه‌ی این خدمات در ایران و هند پرداخته و نتایج بررسی تطبیقی آن در هر حوزه تبیین شده و نتیجه‌گیری می‌شود.

مفهوم حریم خصوصی

عبارت حریم خصوصی در زبان محاوره و مباحث فلسفی، اجتماعی و سیاسی بسیار مطرح می‌شود. این مفهوم سابقه‌ای طولانی در مباحث جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی دارد که نشان دهنده‌ی توجه فرهنگ‌های مختلف به این حق مسلم بشری است. با این وجود، تاکنون تعریف مشخص و متیقنی از این مفهوم ارائه نشده است. حق حریم خصوصی بنا به تعریفی حق زندگی کردن با میل و سلیقه‌ی خود و با حداقل مداخله و ورود دیگران است. این حق، حقی است که براساس آن، افراد می‌توانند تعیین کنند که دیگران تا چه اندازه می‌توانند (چه از نظر کیفی و چه کمی) اطلاعاتی راجع به آنها داشته باشند.

شایان ذکر است که امروزه دو گرایش کلی در برخورد با حریم خصوصی دیده می‌شود:

الف- برداشت‌های توصیفی: از حریم خصوصی که توصیفی از این مفهوم بوده و مشخص‌کننده این است که در عمل و در دنیای واقع چه چیزهایی به عنوان امور خصوصی شناخته می‌شوند.

ب- برداشت‌های دستوری: از حریم خصوصی که از ارزش این مفهوم و حق و حدود شایسته برای حمایت از آن حق صحبت می‌کنند.

در هر یک از برداشت های مذکور، بعضی متفکران، حریم خصوصی را «به نفع اشخاص» برداشت کرده و برخی دیگر آن «حق» را حقی اخلاقی یا قانونی می دانند که باید جامعه یا قوانین به شهروندان اعطا و از آن حمایت کند. این حق هم در اسناد ملی (قانون اساسی اصول ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۴۷، ۴۸) و هم در اسناد بین المللی متعددی (کنوانسیون ژنو، کمیته ی یانگر انگلستان، شورای اروپا) مورد تعریف و توجه قرار گرفته است. شورای اروپا در قطعنامه ای به تعریف این حق مسلم اقدام نموده و طی آن عنوان می کند: «حق حریم خصوصی مربوط می شود به زندگی خصوصی، خانوادگی، مسکن، تمامیت جسمی و روحی، آبرو، اعتبار، شهرت و حیثیت افراد، با اجتناب از اینکه چهره ای کاذب از فرد ساخته شود و افشا نکردن وقایع و حقایق نامربوط و آزار دهنده و عدم افشای غیرمجاز تصاویر خصوصی، حمایت از عدم افشای اطلاعاتی که بر اثر اعتماد، اشخاص وصول کرده اند یا در اختیار دیگران قرار گرفته است».

پژوهش ها نشان می دهند که حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی از قدمت بسیار بالایی برخوردار است. مقوله های مختلف این حق با مبانی متعدد و محکمی مورد حمایت قرار گرفته است. این حق را می توان در آیات متعددی از قرآن مجید، سنت پیامبر اکرم (ص) و سیره ی ائمه اطهار مشاهده نمود. با وجود این متاسفانه نه در نظام حقوقی ایران و نه در سایر کشورهای مسلمان در مرحله ی تدوین قوانین و مقررات مربوطه و و یا در رویه های عملی اهمیت این حق و آثار ناشی از آن در روابط افراد با یکدیگر و با حکومت چنانچه باید درک نشده و حمایت های لازم از آن صورت نگرفته است.

مبنا و ماهیت حق حریم خصوصی در فضای مجازی

حال این پرسش مطرح می شود که چرا باید از حریم خصوصی در فضای مجازی حمایت شود و حقی به نام حق حریم خصوصی مورد شناسایی قرار گیرد. در پاسخ به این پرسش، استدلال های مختلفی ارائه شده است. در مجموع می توان گفت فضای

مجازی و فناوری اطلاعات مانند دیگر جوانب سازنده ی زندگی، همواره قصد و هدفی جز فراهم کردن فضایی برای تعامل بهتر و تسهیل ارتباطات نداشته است. اما به راستی اگر این فضا دارای قوانین مختص به خود نباشد چه اتفاقی خواهد افتاد؟ فضای دیجیتال مانند سایر بسترهای ارتباطی نیز دارای مختصات معین و بایدها و نبایدهایی می باشد. پیش از هر چیز باید به این نکته توجه داشت که ورود به فضای مجازی به معنای ورود به یک محیط بین المللی بوده که براساس آن افراد در مواردی مشمول قوانین بین المللی شده و یا ممکن است بر آن اساس محکوم یا متضرر شوند. موضوع حقوق در اینترنت با آغاز استفاده همگانی از آن مطرح شده و با رشد میزان کاربران، این حق بیشتر گسترش یافته است. از جمله عوامل تأثیر گذار بر این گستره ی حقوق را می توان تحت دو عنوان کلی الف) حریم خصوصی و ب) منافع متقابل مورد مطالعه قرار داد. مقولات محرمانه بودن و پوشیدگی داده ها را می توان به صورت محدودیت دسترسی در نظر گرفت یعنی محافظت از نفوذ و برداشتن اطلاعات. به عبارت دیگر امنیت داده ها به معنای محدود کردن مشاهده ی داده ها است. در رابطه با این بند، حریم خصوصی اطلاعاتی نیز حائز اهمیت است. این حریم به دو بخش الف) اطلاعات شخصی و ب) فعالیت های رسانه ای تقسیم می شود. حریم خصوصی اطلاعات مربوط به شخصیت، وضعیت زندگی خانوادگی، عادات، بیماری های جسمی، مسائل مالی و مسائلی مانند این ها است. اطلاعات شخصی فرد، مجموعه ای از وضعیت زندگی، اعتقادات مذهبی و سیاسی و عضویت در تشکل ها و احزاب مختلف، نژاد، قبیله و غیره است. در لایحه حریم خصوصی به نحوی به این مسئله توجه شده و نکاتی در این زمینه هرچند ناتمام بیان شده است (لایحه حریم خصوصی، فصل پنجم، بند ۲، مواد ۷۹ تا ۹۲)

با گسترش استفاده از رایانه در کشور و بوجود آمدن شبکه گسترده ای از داده ها اطلاعاتی در اختیار دیگران قرار می گیرد. از این رو در سال ۱۳۸۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی طبق سیاست های کلی شبکه های اطلاع رسانی رایانه ای مقررات و ضوابطی را برای آنها تصویب کرده است. (انصاری، باقر: ۱۳۸۶، ۳۰۶)

فصل ۶ مواد (۱۰۳) تا (۱۱۰) لایحه حریم خصوصی به این موضوع پرداخته که شامل شنود، ضبط، ذخیره، ارتباطات اینترنتی، موارد مجاز و غیرمجاز کنترل است (لایحه حریم خصوصی، فصل ۶، مواد ۱۰۳ تا ۱۱۰) در زیرمجموعه‌ی ارتباطات اینترنتی، ارتباطات از راه دور قرار می‌گیرد. این بخش شامل تلفن، تلگراف، فکس، ارتباطات کلامی از راه دور و غیره می‌شود. در این رابطه، اساسنامه اتحادیه بین‌المللی مخابرات مصوب ۱۹۹۲ (رحیمیان، حمید، اراسته ابراهیم پور، مسعود، ارایه سرویس‌های مبتنی بر مکان در ایران، ۱۳۸۹) مهم‌ترین سند حقوقی بین‌المللی در تبیین خط‌مشی‌های موازین بین‌المللی است.

حریم خصوصی در بازار خدمات ارزش افزوده تلفن همراه

اطلاعات در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات از موضوعات مهمی است که قلمرو زندگی انسانها را در بر گرفته است و هر روز بر دامنه آن افزوده می‌گردد. دسترسی ساده عموم به اطلاعات دیگران و تسهیل در نظارت‌های گوناگون بر زندگی اشخاص، موجب دشواری زندگی انسانها شده است. حریم خصوصی دارای انواع مختلفی است که در همه آنها می‌توان «اطلاعات» را به عنوان وجه اشتراک همه‌گونه از این خدمات حائز اهمیت دانست. از سوی دیگر لزوم وجود بستر قانونی مناسب که مبین این حوزه و الزامات قانونی مرتبط با آن باشد نیز به عنوان عاملی تعیین‌کننده از درجه‌ی اهمیت بالایی برخوردار است. در ادامه و پیش از بررسی موردی و تطبیقی در این مفهوم به بیان مختصری از اهمیت «اطلاعات» و «بستر مناسب» در این حوزه‌ی حقوقی پرداخته خواهد شد.

اهمیت و جایگاه «اطلاعات» در مباحث مرتبط با حریم خصوصی

با نگاهی گذرا به انواع خدمات ارزش افزوده می‌توان چنین بیان داشت که اساس و بنیان این خدمات بر نقل و انتقال «اطلاعات» استوار است. برای مثال چند مورد از این خدمات بیان شده و به طور اختصار بررسی می‌گردند:

خدمات مبتنی بر مکان: «دسته ای از خدمات ارزش افزوده هستند که در آنها به کمک رهگیری موقعیت مکانی، خدمات متنوع و جذابی به کاربر قابل ارائه می باشد. در این نوع خدمات موقعیت کاربر با استفاده از ایستگاه‌های شبکه های مخابراتی سیار یا سیستم موقعیت یابی جهانی (GPS)^۱ یا روش ترکیبی تعیین می شوند» [۸]. ارائه این نوع خدمات مبتنی بر ردیابی و تعیین موقعیت کاربر می باشد. حال چنانچه این ردیابی با اجازه کاربر بوده باشد ایرادی بر آن وارد نیست. لکن در صورت عدم وجود چنین رضایتی، بارزترین حق بر حریم خصوصی کاربر که همان حق تنها ماندن یا حق خلوت می باشد نقض گردیده است.

خدمات سلامت همراه: «خدمات سلامت همراه به مفهوم استفاده از تکنولوژی مخابرات سیار از جمله تلفن های همراه جهت انجام مراقبت های پزشکی و بهداشتی می باشد...» (رحیمیان، حمید، اراسته ابراهیم پور، مسعود، ارایه سرویس های مبتنی بر مکان در ایران، ۱۳۸۹) در این نوع خدمات محرمانه ترین و در عین حال حیاتی ترین اطلاعات کاربر در اختیار ارائه دهندگان خدمات قرار می گیرد.

سرویس های بانکداری همراه: «این سرویس جذاب، امکان انجام تراکنش های مالی و پرداخت وجه برای دریافت کالا و یا خدمات بانکی را توسط تلفن همراه فراهم می کند...» (رحیمیان، حمید، اراسته ابراهیم پور، مسعود، ارایه سرویس های مبتنی بر مکان در ایران، ۱۳۸۹) در این نوع خدمات اطلاعات مالی افراد و کلمه عبور حساب های بانکی از طریق تلفن همراه منتقل می شود.

خدمات اینترنت: «کاربران تلفن همراه به درگاه اینترنت وصل شده و رفتار آن‌ها در فضای اینترنت، سایت های مورد علاقه و اطلاعات رد و بدل شده، کلمه عبور حساب های بانکی و غیره از طریق تلفن همراه انجام می شود». در این نوع خدمات طیف وسیعی از اطلاعات شخصی افراد قابل دستیابی است. با توجه به قابلیت تلفن های هوشمند در ذخیره سازی حجم انبوهی از اطلاعات شخصی و امکان دستیابی به این

¹ Global Positioning System

اطلاعات در هنگام اتصال به اینترنت، حساسیت این خدمت در به خطر انداختن حریم خصوصی افراد روشن می‌گردد.

خدمت پیام کوتاه: «ارسال پیامک به جای تماس تلفنی، جایگاه ویژه‌ای در ارتباطات بین افراد جامعه دارد و بر این اساس خدمات پایه‌ی پیامکی و ارزش افزوده متنوعی ارائه می‌شود». با توجه به گستره‌ی استفاده از این‌گونه خدمات و تمایل افراد به برقراری ارتباط با استفاده از این بستر و همچنین وجود تجهیزات ذخیره‌سازی این‌گونه محتوا به اهمیت حفظ حریم خصوصی در این نوع از خدمات ارائه شده پی می‌بریم. در این خصوص و با توجه به وجود تجهیزات ذخیره‌سازی، مباحثی چون «دلیل قانونی برای ذخیره‌سازی» و «بازه‌ی زمانی مشخص برای ذخیره‌سازی» نیز مطرح می‌گردند.

از قابلیت‌های موجود در تلفن‌های همراه ویژگی «Geo-Tagging» است که با استفاده از گیرنده GPS مشخصات^۱ تصویر گرفته شده را ثبت می‌کند. به بیان دیگر در هنگام عکس‌برداری از یک منظره، مکان و غیره توسط کاربر، طول و عرض جغرافیای محل عکسبرداری توسط گیرنده GPS گوشی دریافت شده و در مشخصات آن عکس ذخیره می‌شود. در نتیجه، هر فردی که تصویر مذکور را دریافت کند می‌تواند با استفاده از مشخصات Geo-tag ثبت شده از محل عکسبرداری مطلع شده و آن را روی نقشه بیابد. به عنوان مثال با استفاده از Geo-tagging دوستان و آشنایان کاربر می‌توانند از مکانی که عکس‌ها^۲ گرفته شده‌اند با خبر شوند و با دیدنی‌های آنجا آشنا گردند. یا مثلاً سایتی باشد که با خواندن مشخصات Geo-tag تصاویر، آن‌ها را روی نقشه جمع‌آوری کند و با استفاده از برنامه مدیریت تصاویر^۳ آلبوم عکس‌های خود را دسته‌بندی و مرتب‌کنید. می‌بینید که از این خصوصیت استفاده‌های زیادی می‌توان کرد ولی این تنها روی مثبت سکه است چون اگر هوشیار نباشید Geo-tagging به راحتی حریم خصوصی شما را نقض خواهد کرد.

^۱ جئوگرافیک

^۲ فلیکر

^۳ پیکاسا

اطلاعات فردی و خصوصی هر شخص جزء حریم خصوصی وی محسوب شده و وی حق دارد از آن دفاع کرده و اجازه ورود و دسترسی سایر اشخاص به آن را ندهد. از این رو می‌بینیم که در شبکه‌های اجتماعی مانند فیس بوک افراد معمولاً اطلاعات شخصی خود را در دید همگان قرار نمی‌دهند تا امکان سوء استفاده فراهم نشود. حال اینگونه فرض کنید که این فرد با استفاده از موبایل خود که گیرنده GPS دارد و قابلیت Geo-tagging آن نیز فعال است تصویری از گل‌های باغچه خانه خود می‌گیرد و آن را در فیس بوکش یا وبلاگ و فلیکر منتشر می‌کند. این تصویر توسط دوستانش مشاهده شده و دست به دست می‌چرخد و به اشتراک گذاشته می‌شود. در چنین حالتی کاربر به همراه عکس‌های ارسالی مشخصات محل زندگی خود را نیز منتشر خواهد کرد و هر کس می‌تواند با نگاه کردن به داده‌های موجود در فایل عکس، آدرس محل زندگی وی را به راحتی پیدا کند.

جایگاه وجود چارچوب معین و بستر قانونی در خدمات مبتنی بر پیامک (ارزش افزوده و خدمات پایه)

در این قسمت به اهمیت و جایگاه وجود چارچوب قانونی مشخص در خدمات مبتنی بر تلفن همراه و خدمات ارزش افزوده پرداخته و لزوم وجود چنین مؤلفه‌ای را در مباحث مرتبط با حریم خصوصی مطرح می‌کنیم. با نگاهی به اکوسیستم خدمات ارزش افزوده و تعداد اشخاص درگیر در این حوزه می‌توان نتیجه گرفت که بارزترین مصادیق حق حریم خصوصی کاربران می‌تواند در معرض و دسترس اشخاص کثیری اعم از حقیقی و حقوقی قرار گیرد. چنانچه دستگاه‌های نظارتی و امنیتی نتوانند بر این مجموعه کنترل داشته باشند، این امر نه تنها حریم خصوصی شهروندان را بلکه نظم عمومی جامعه را مورد تهدید جدی قرار می‌دهد. در عین حال بدون داشتن حداقل اطلاعات در خصوص کاربران نمی‌توان خدمات هدفمند و مفیدی را ارائه داد.

از مجموع نشست‌های برگزار شده با برخی تجمیع کنندگان و فراهم کنندگان محتوا، چنین برداشت می‌شود که یکی از موانع رونق و ارتقاء کیفیت خدمات ارزش افزوده،

عدم دسترسی تولید کنندگان و فراهم کنندگان انواع مختلف خدمات ارزش افزوده به اطلاعات راجع به هویت کاربران است. به این معنا که در صورت دسترسی فعالان این بخش به اطلاعاتی از قبیل جنسیت، شغل، تخصص، علایق، موقعیت مکانی، ملیت، قومیت کاربران و اطلاعاتی از این دست، می توان نوع خدمات را هدفمند طراحی و تبلیغ کرده و بسته به کاربران متقاضی، با سطح کیفیت و هزینه های آنها ارائه داد. لکن چنین تقاضایی همان تلاقی حق بر «حریم خصوصی» و «آزادی اطلاعات» بوده که محل بحث و اختلاف است.

آزادی اطلاعات و حریم خصوصی هر دو از حقوق بنیادین شهروندان هستند. در ایران به لحاظ فقدان قانون جامع و نیز عدم تبیین مبانی آن به صورت علمی و نظری تشخیص راهکار در موارد تلاقی این دو با یکدیگر دشوار است. لکن با بررسی مبانی فقهی و اسلامی می توان استنباط نمود که در صورت تعارض این دو مقوله اولویت و رجحان با حریم خصوصی است. بنابراین تبادل اطلاعات و انتقال اطلاعات کاربران از سوی نهاد های مختلف خصوصاً از جانب اپراتورها به تجمیع کنندگان اولاً منع قانونی دارد و در صورت تصمیم بر عملیاتی کردن آن نیازمند تجویز قانونگذار می باشد. ثانیاً چنین عملکردی در صورتی که بدون موافقت کاربران باشد، می تواند از مصادیق نقض حریم خصوصی تلقی شود.

موارد حائز اهمیت درخصوص حریم خصوصی اطلاعاتی و ارتباطاتی افراد در خدمات ارزش افزوده عبارتند از:

- الف) مشخص کردن صلاحیت مؤسسات عمومی و خصوصی ارائه دهنده خدمات عمومی درجمع آوری اطلاعات شخصی افراد جامعه،
- ب) صلاحیت مؤسسات مذکور در استفاده از اطلاعات شخصی و انتقال این اطلاعات به سایر بخش ها،
- ج) روش ها و منابع جمع آوری اطلاعات شخصی و چگونگی نگهداری اطلاعات در مؤسسات ارائه دهنده خدمات عمومی،

د) چگونگی دسترسی اشخاص به اطلاعات راجع به خود و در صورت لزوم ارائه توضیحات درباره آنها،

ه) پیش بینی قوانین خاص درباره اطلاعات شخصی و حساس افراد در فضای مجازی.

بنابراین می‌توان چالش موجود برای قانونگذاران را در ایجاد تعادل بین تمایل صنعت به ورود (هرچند محدود) به حریم خصوصی، وظایف ذاتی اپراتورها، ذخیره‌سازی داده‌ها و وظیفه‌ی حاکمیتی در حفاظت از حریم خصوصی مشترکان دانست.

حمایت قانون‌گذار ایران از حریم خصوصی به طور عام و در خدمات ارزش افزوده به طور اخص

امروزه درباره حریم خصوصی به طور مشخص و با عنوان یا فصلی ویژه، قوانینی وضع نشده و تنها از اصول کلی قانونی مانند قانون اساسی یا شرع مقدس، در این رابطه احکامی صادر شده است. لذا در ادامه‌ی مباحث به گزیده‌ای از مهم‌ترین این قوانین پرداخته و جایگاه و اهمیت هریک را تبیین می‌کنیم.

قانون اساسی

در قانون اساسی به صراحت اصل یا اصول مشخصی که بتوان گفت به حریم خصوصی پرداخته باشد وجود ندارد. لکن با توجه به برخی از اصول این قانون می‌توان گفت که این قانون به صورت پراکنده حمایت از حریم خصوصی را مد نظر داشته است. این اصول عبارتند از:

- ممنوعیت تفتیش عقاید (اصل ۲۳ قانون اساسی)،
- آزادی بیان (اصل ۲۴ قانون اساسی)،
- ممنوعیت هرگونه تجسس در اطلاعات و ارتباطات افراد (اصل ۲۵ قانون اساسی)،

- حق مالکیت نسبت به حاصل کسب و کار مشروع (اصل ۴۶ و ۴۷ قانون اساسی).

قوانین عادی

در قوانین عادی کشور نیز همچون قانون اساسی صراحتاً از حریم خصوصی نامی برده نشده است و طبیعتاً تعریفی نیز از آن ارائه نگردیده است. ولی در برخی از این قوانین از جمله قانون جرایم رایانه ای و قانون مجازات اسلامی مواردی به چشم می‌خورد که نشانگر آن است که قانونگذار به حریم خصوصی توجه داشته است. از جمله می‌توان به مواد ۵۸۰ و ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ اشاره کرد.

ماده ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی: «هر یک از مستخدمین و مأموران دولتی، مراسلات یا مخابرات یا مکالمات تلفنی اشخاص را در غیر مواردی که قانون اجازه داده است مورد بازگشایی، توقیف، معدوم، بازرسی، ضبط یا استراق سمع کند یا بدون اجازه صاحب آنها مطالب آنها را منتشر کند به حبس از یک سال تا سه سال یا جزای نقدی از ۶ تا ۱۸ میلیون ریال محکوم خواهد شد.»

همچنین در لایحه ای تحت عنوان «لایحه حمایت از حریم خصوصی» قانونگذار در صدد ارائه تعریفی از حریم خصوصی است. (لایحه حریم خصوصی، فصل ۶، مواد ۱۰۳ تا ۱۱۰) بدین نحو که در ماده ۲ این لایحه چنین آمده است: «حریم خصوصی - قلمرویی - از زندگی هر شخص است که آن شخص عرفاً یا با اعلام قبلی در چارچوب قانون، انتظار دارد تا دیگران بدون رضایت وی به آن وارد نشوند یا بر آن نگاه یا نظارت نکنند و یا به اطلاعات راجع به آن دسترسی نداشته یا در آن قلمرو وی را مورد تعرض قرار ندهند. جسم، البسه و اشیاء همراه افراد، اماکن خصوصی و منازل، محل های کار، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی با دیگران، «حریم خصوصی» محسوب می شوند.»

قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز با بیان قواعد مربوط به بحث «حمایت از داده‌ها» در قالب مواد مختلف سعی در حمایت از حریم خصوصی از طریق برشمردن مصادیق آن دارد بدون اینکه به تعریفی صریح و روشن از حریم خصوصی بپردازد.

در مقررات مصوب سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی و در حوزه خدمات ارزش افزوده هیچ گونه اشاره مستقیمی به حریم خصوصی افراد و لزوم رعایت آن نشده است جز در یک مورد: «فراهم کننده شبکه و سازمان مکلفند ضمن رعایت حریم اشخاص نسبت به ایجاد بانک اطلاعاتی دقیق از تخلفات حادث شده تهیه و بر اساس درخواست مراجع ذیصلاح نسبت به ارائه گزارش در این مورد اقدام کنند». (مصوبه شماره ۴۸ سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی ۱۳۸۷/۶/۲۵) اما به صورت غیر مستقیم می توان مقررات پیش بینی شده در خصوص اطلاع رسانی راجع به شرایط ارائه خدمات و همچنین لزوم اخذ موافقت مشترک در خصوص دریافت یا عدم دریافت خدمات را از جمله موارد رعایت حریم خصوصی دانست؛ برای مثال می توان مصوبه شماره ۴۸ کمیسیون تنظیم مقررات ارتباطات را نام برد. لکن ارسال پیامک انبوه تبلیغاتی نیز که بدون رعایت شرط فوق انجام می شود می توان از جمله موارد نقض حریم خصوصی محسوب کرد.

با نگاهی اجمالی به این قوانین می توان بطور ضمنی عدم تجاوز افراد به حریم خصوصی در حوزه خدمات ارزش افزوده را تایید نمود. اما اینکه این حق تا چه اندازه مورد رعایت قرار می گیرد و یا به عبارتی چه ضمانت اجرایی در این موارد تنظیم شده و یا تا چه حد این ضمانت اجراها جامع و شامل هستند، جای تامل بسیار دارد.

حریم خصوصی و خدمات ارزش افزوده‌ی تلفن همراه در هند

حوزه حریم خصوصی در هند از حوزه‌های حقوقی چالش برانگیز در این کشور بوده است. شاید بتوان گفت یکی از دلایل آن وجود تفسیرهای متفاوت از حدود حریم خصوصی به عنوان یکی از شاخه‌های حقوق فردی است. قانون اساسی هند به طور

صریح به تعریف و حمایت از حریم خصوصی به عنوان یکی از حقوق اساسی نپرداخته و تفسیر و تعریف این مفهوم و حدود آن به رویه قضایی واگذار شده است. با توجه به اینکه نظام قضایی هند تا حدود زیادی تحت تأثیر نظام حقوقی «کامن لا»^۱ است لذا، رویه قضایی در این کشور از اعتبار همسان با قانون برخوردار بوده و برای کلیه مراجع قضایی الزام‌آور است.

لازم به ذکر است که عدم ارائه تعریفی از حریم خصوصی مختص به قانون اساسی هند نبوده و سایر قوانین بالادستی این کشور نیز تعریفی از این مفهوم ارائه نداده‌اند. از سوی دیگر، بسیاری از قضات دادگاه‌ها و حقوقدانان در هند حق بر داشتن حریم خصوصی را علاوه بر رویه قضایی با استناد به اصل ۲۱ قانون اساسی این کشور احصاء می‌کنند. این اصل که حق آزادی شخصی را به عنوان یکی از حقوق اساسی افراد به رسمیت می‌شناسد، به نوعی در برگیرنده حق بر حریم خصوصی (به عنوان آزادی افراد در انتخاب تنها ماندن و جدا ماندن از بقیه) نیز می‌باشد. این عقیده در رویه قضایی هند نیز مورد تأیید قرار گرفته است. برای مثال در پرونده «اتحادیه آزادی‌های مدنی در مقابل اتحادیه ایندیالز» دادگاه عالی هند بیان داشت: «حق زندگی و آزادی فردی شامل حق بر داشتن حریم خصوصی (در مکالمات تلفنی، خانه و محل کار) نیز می‌شود». در نتیجه شهود مکالمات تلفنی نیز از مصادیق نقض اصل ۲۱ قانون اساسی هند است.

هرچند اختلاف نظر در مورد تعریف حریم خصوصی و حدود آن در بین قانون‌گذاران و حقوق‌دانان هند وجود داشته، ولیکن این اختلاف نظر مانع از آن نشده است که قوانین و مقرراتی در سطوح پایین‌تر و مرتبط با صنعت مخابرات تدوین شوند. شاید بتوان یکی از قوانین و مقرراتی که در این خصوص حائز اهمیت است را قانون تلگراف مصوب ۱۸۸۵ دانست. («Acts & Rules» Indian Telegraph Act, 1985»). این قانون که در سال ۲۰۰۶ نیز اصلاح شده است، مقرراتی راجع به الزامات مقامات کنترل‌کننده ارتباطات مخابراتی دارد.

¹ Common Law

در بررسی سایر قوانین و مقررات مربوط به حفاظت از حریم خصوصی در هند، قانون فناوری اطلاعات را نیز باید یکی از قوانین و مقررات اصلی صادره در این حوزه دانست. این قانون در سال ۲۰۰۸ مورد اصلاح قرار گرفته است. قانون اصلاحی مصوب ۲۰۰۸ دربخش 43A به بررسی اعمال کنترل متعارف برای اطلاعات و داده‌های شخصی و حساس افراد می‌پردازد. همچنین این قانون دربرگیرنده مقرراتی در مورد جبران خسارات افرادی که به نوعی و به دلیلی غیر قانونی از این امر متضرر شده‌اند نیز می‌باشد. همچنین بخش 72A از این قانون نیز مجازات‌های تنبیهی را برای متخلفان تا سه سال حبس و یا تا پانصد هزار روپیه به عنوان جزای نقدی در نظر گرفته است. منظور از متخلف در این بخش، شخصی است که مسبب از دست رفتن اطلاعات شخصی فرد دیگری شده و یا اطلاعات فرد دیگری را انتشار داده است.

در ادامه‌ی بررسی قوانین و مقررات مربوطه در هند و در سال ۲۰۱۱ به مقررات مربوط به حریم خصوصی در حوزه‌ی مخابرات می‌رسیم. یکی از مهم‌ترین مقررات آن عبارت است از: «هر شخص و نهادی که قصد پردازش اطلاعات شخصی افراد دیگری را داشته باشد، باید مجوز کتبی مبنی بر اعلام رضایت ایشان را قبلاً اخذ کرده باشد». همانطور که مشاهده می‌شود، مقررات مربوط به حریم خصوصی به دلیل اهمیت موضوع تحت عنوانی جداگانه در سال ۲۰۱۱ مورد تصویب قرار گرفته است. در مجموع می‌توان گفت حفاظت از حریم خصوصی افراد در عین رقابتی کردن بازار در هند، احتمال نقض آن را به بهانه‌ی اعمال سایر مقررات کاهش داده است.

نتیجه گیری

حریم خصوصی به لحاظ مفهومی، حق ذاتی برای زندگی کردن هر فرد در جامعه است. این حق ناشی از طبیعت ذاتی هر فرد بوده به گونه‌ای که افراد دیگر نباید به آن متعرض شوند. از این رو باید در صدد تبیین مفهوم حریم خصوصی و حقوق عمومی براساس دو حق ذاتی و اعتباری برآمد تا یکدیگر را در طول هم توجیه کنند. این دو حق

به لحاظ وجودی ملازم یکدیگرند و تعارض آنها به ضرر هر دو خواهد بود. از این رو لازم است که دولت‌ها به عنوان تأمین کننده‌ی اصلی این حقوق و ضمانت‌های اجرای آنها به تعیین و تبیین حوزه‌ی حریم خصوصی پرداخته و چارچوب آن را برای افراد جامعه مشخص کند.

با نگاهی به قوانین اساسی کشورهای هند و ایران با این واقعیت روبرو هستیم که در هیچ‌یک از این قوانین بالا دستی تعریفی مشخص از این مفهوم ارائه نگردیده است. لیکن، با توجه به اینکه نظام قانونی هند به صورت گسترده تحت تأثیر نظام «کامن‌لا» بوده و در نتیجه رویه‌ی قضایی در این کشور از اعتباری همسان با قوانین برخوردار است. لذا، ضعف قانون‌گذاران در تعریف حوزه‌ی حریم خصوصی به صورت عمده توسط آراء دادگاه‌ها جبران و در قوانین پایین دستی نیز منعکس شده است.

در کشور ما با توجه به ساختار حقوقی «حقوق نوشته»^۱ قضات در درجه‌ی اول موظف به جستجو و تفسیر منظور قانون‌گذار با ارجاء به متن قانون هستند. از آنجا که رویه‌ی قضایی در کشور ما در مفهوم اصلی قانونی لازم‌الاجرا نیست لذا، قانون‌گذار کشور باید در کلیه‌ی موارد به وضع قانون مشخص بپردازد تا امکان تفاسیر متفاوت و بعضاً متضاد را از اصول قانونی برطرف کند. با توجه به حساسیت حوزه‌ی حریم خصوصی و تأثیر مستقیم آن بر افزایش اقبال عمومی به خدمات ارزش افزوده و رونق بازار این خدمات، لازم است که قانون‌گذار کشور به طور مشخص در این حوزه مقرراتی را تدوین کند.

¹ Civil Law

انصاری، باقر. (۱۳۸۶) حقوق حریم خصوصی، ص ۳۰۶، انتشارات سمت، تهران.
بند ۵ از ماده ۶ مصوبه شماره ۹۶ کمیسیون تنظیم مقررات ۱۳۸۹/۷/۱۸، قابل

دسترسی در: www.cra.ir

کنوانسیون ژنو، کمیته‌ی یانگر انگلستان، شورای اروپا

قانون اساسی اصول ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۴۷، ۴۸ قابل دسترسی در:

http://www.roshd.ir/Portals/0/KarAfarini/PDFs/rules/ghannoone_asasy.pdf

لایحه حریم خصوصی، فصل پنجم، بند ۲، مواد ۷۹ تا ۹۲

مصوبه شماره ۴۸ سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی ۱۳۸۷/۶/۲۵، قابل

دسترسی در: www.cra.ir

گزارش ابعاد حریم خصوصی در حکومت اسلامی

ثروتی، لیلا، امیر حسین مومنی ازندریانی، ۱۳۸۸، مقاله چالش‌ها و مسائل قانونی

پیرامون حریم خصوصی در تجارت سیار، اولین کنفرانس ملی دولت همراه، مشهد

P.Misra&S.Gupta, Right To Privacy - An Analysis Of
Developmental Process In India, Central India Law Quarterly,
available from <<http://indiankanoon.org/doc/611349/>>

People's Union for Civil Liberties. Union of Indians, available from
<<http://www.indiankanoon.org/doc/467564/>>

Indian Telegraph Act, 1885, available

from<<http://www.dot.gov.in/act-rules/indian-telegraph-act-1885>